

Tal Berman's dissertation

תקציר [Abstract in Hebrew]

שיתוף הציבור מתייחס למעורבות הציבור בתכנון עירוני ואזורי, ומטרתו הן לחשוף ידע מקומי של תושבים ולאפשר את שילובו בתהליכי קבלת החלטות תכנוניות, על מנת לשפר את תוצרי התכנון. ידע מקומי מתייחס לידע האישי והקהילתי של תושבים, ובכך הוא מייצג את הפרספקטיבה של אנשי המקום, הפרטים והקהילות העשויים להיות מושפעים מתכניות. קיימות שתי שיטות עיקריות של שיתוף ציבור: אחת נשלטת ומתמרנת על-ידי רשויות בתצורה 'מלמעלה למטה', מבוססת על פרוצדורות חד-צדדיות כמו שימוע ציבורי, ניתוח SWOT (חוזקות, חולשות, אפשרויות, איומים), קבוצות מיקוד או שאלונים מובנים; בעוד השנייה, בה משתמשים ארגונים לא למטרות רווח וקואליציות עממיות, מייצרת דיאלוג קולבורטיבי מתמשך בין קהילות מקומיות שונות וביניהן לבין אנשי סביבה, בתצורה 'מלמטה למעלה'. מטרת הדיסרטציה היא לבחון את ההבדלים בין הגישה החד-צדדית לבין הגישה הקולבורטיבית לשיתוף הציבור בתכנון, תוך השוואה בין יכולותיהן היחסיות לחשוף ידע מקומי ולשלב בתהליכי תכנון.

מדגם המחקר כולל שני תהליכי תכנון שנערכו לאחרונה בחיפה ובתל אביב, בכל אחד מהם נערך הן תהליך שיתוף ציבור חד-צדדי והן תהליך שיתוף קולבורטיבי. סך הכל, המדגם כולל ארבעה מקרי בוחן, קרי ארבעה תהליכי שיתוף ציבור בתכנון: שניים חד-צדדיים ושניים קולבורטיביים.

מתודולוגיית המחקר מבוססת על מחקרי שדה אותם ערכתי בהקשר של כל אחד מהמקרים במדגם. כל אחד ממחקרי השדה כלל שלושה מרכיבים: ראיונות שהתנהלו באמצעות שאלונים מובנים למחצה, איסוף וניתוח של חומר מקצועי ומחקר אנתרופולוגי. המרואיינים כללו הן אנשי מקצוע ומסייעים של תהליכי השיתוף והן נציגי ציבור בקרבם תופעלו פרוצדורות וכלי שיתוף. הבהרנו כיצד תהליכי השיתוף נערכו מפרספקטיבה של

המרוויינים, ובחנו באמצעות הראיונות היבטים שונים הקשורים להתנהלות התהליכים ולאופני החשיפה והעיבוד של הידע המקומי.

בנוסף לראיונות, ניתחתי חומרים מקצועיים שהוכנו בזמן תהליכי שיתוף הציבור על מנת לבחון אלמנטים שונים בהקשרם. חומרים אלה כללו מסמכים סטטוטוריים, תשריטים, תכניות, הדמיות ומפות; כמו גם טקסטים של פרוטוקולי ישיבות, ניירות עמדה, מכתבים והתכתבויות מקוונות.

בנוסף, ערכתי מחקר שדה אנתרופולוגי בקרב הציבור העשוי להיות מושפע מתוצרי התכנון, על מנת לחשוף רכיבים של הידע המקומי, כגון התנהלות מרחבית, צרכים של המקומיים והתייחסויותיהם לנושאים תכנוניים וסביבתיים שעל הפרק. השתמשתי בכלים המחקריים הטובים ביותר הידועים כיום במחקר האנתרופולוגי: תצפיות משתתפות, שיחות ספונטניות, ראיונות עומק ומפות מנטליות.

הידע המקומי שנחשף במחקר האנתרופולוגי שימש כמרכיב משמעותי בתזה זו ועבר מבחן השוואתי, הן עם הידע המקומי כפי שנחשף ותועד בתהליכי שיתוף הציבור והן עם הידע המקומי כפי שעלה מתוך הראיונות עם המשתתפים.

מתוך ממצאי החקירה של מקרי הבוחן, הן בתל אביב והן בחיפה, עולה כי פרוצדורות שיתוף ציבור חד-צדדיות כשלו בחשיפת ידע מקומי ושילובו בתכניות, בעוד השיטה הקולבורטיבית הצליחה בכך.

ממצאי התזה מורים כי הפרוצדורות הקולבורטיביות מציגות שיטה המאפשרת לחשוף, לאסוף ולעבד ידע מקומי רב, לשלבו עם ידע מקצועי ולייצר תוצר המבוסס על אינטרסים וצרכים מרחביים של המקומיים. שיח דליברטיבי ממושך ברשת חברתית פתוחה, לא למטרות רווח, בין הדיוטים מקומיים ובניהם לבין אנשי מקצוע מדרבן את המשתתפים לחשוף ידע מקומי בקבוצה; ללמוד יחד את המחלוקות; להתפשר ולגבש החלטות תכנוניות אופרטיביות והמלצות מקצועיות מבוססות, הנשענות על הסכמה רחבה ואף על קונצנזוס סביב פתרונות תכנוניים לבעיות סביבתיות.

בניגוד לתהליך השיתוף הקולבורטיבי, פרוצדורות חד-צדדיות מציגות שיטה החושפת היבטים שטחיים של ידע מקומי, כמו עמדות ודעות רגעיות, ביטויים אקראיים, מילים בודדות ותפיסות סותרות, אשר לא מספקים ידע משמעותי או בעל ערך תכנוני. יותר מכך, השיתוף החד-צדדי אינו פועל בשקיפות בנוגע לידע מקצועי; מנצח על תקשורת מניפולטיבית אשר מעצימה את חוסר האמון בין התושבים לבין הרשות העירונית; מדכא את רצון התושבים להשתתף ביוזמות הרשות העירונית לשיתוף הציבור בתכנון ובאותו הזמן מגדיל את מספר התושבים המשתתפים בתהליכי שיתוף קולבורטיביים.

השיטה הקולבורטיבית מבוססת על שיתוף פעולה והדדיות בין התושבים לבין עצמם וביניהם לבין אנשי המקצוע המשתתפים; מעודדת הן העברה והערכה של ידע מקומי והן הבנה של ידע תכנוני מקצועי; מאיצה דיאלקטיקה בין שתי מערכות הידע והנחייה הדדית של האחת את השנייה; ומשמשת כפלטפורמה קהילתית המדרבנת תושבים להשתתף באופן אקטיבי ביוזמות הבאות מלמטה.

זאת ועוד, השיטה הקולבורטיבית מדרבנת בנייה של הון חברתי, אשר מאפשר, משמר ומחזק שיתופי פעולה; מחיש את חשיפת הידע המקומי ואת ההתהוות של ידע מקצועי אופרטיבי, הנשען על טווח רחב של סוגי ידע מקומי שונים, אשר הנם מפורטים, מוסברים, מגובשים, מיושבים ומבוססים. מאחר שהפרוצדורות החד-צדדיות חסרות אינטראקציה תקשורתית בין המשתתפים, הון חברתי אינו נבנה והידע המקומי שנחשף הנו מועט, דל, שטחי, לא בהיר, חסר פרטים רלוונטיים והוא אינו מגובש דיו כדי להוות חומר גלם ליצירת ידע תכנוני בעל ערך.

יתר על כן, היכולת של תהליך שיתוף הציבור הקולבורטיבי לרתום בעלי עניין מרכזיים, כוועדות תכנון ויזמי בנייה, אל תוך הדיון התכנוני, מדרבן שילוב ידע מקצועי אופרטיבי, המתהווה בתהליך הדיון, בתכניות סטטוטוריות. מבחינה זו, בעוד השיטה החד-צדדית מתייחסת לצרכים ולרצונות האמיתיים של התושבים כמובנים מאליהם, תהליכי שיתוף

קולבורטיביים מצמצמים את הפער האינהרנטי הבלתי נסבל בין ידע מקומי לבין תכנון; מקדמים קיימות סביבתית וקהילתית; ומשפרים את איכות חיי התושבים.

ההשוואה בין שתי שיטות השיתוף השונות מאפשרת לבנות כלי הערכה המורכב מפרמטרים לפיהם ניתן להעריך תהליכי שיתוף ציבור בתכנון, כגון: המניעים לשיתוף הציבור, פרוצדורות וכלים מופעלים, אינטראקציה בין בעלי העניין, חשיפה ועיבוד של ידע מקומי, מאפייני הידע המקומי, תוצרי שיתוף הציבור ושילובם בתוצרי תכנון סטטוטוריים. כלי ההערכה מאפשר כיוול שיטות שיתוף לפיו כדי לשפר את יכולותיהן לחשוף ידע מקומי ולהטמיעו בתוצרי תכנון.

כל אחת משיטות השיתוף הנחקרות בעבודה זו הנה בעלת מנגנון שונה בתכלית לשיתוף הציבור בתכנון. בעוד המנגנון החד-צדדי כשל בהטמעת ידע מקומי בתוצרי תכנון הרי שהמנגנון הקולבורטיבי הצליח בכך. מכאן, ניתן למקם את כל אחת מהשיטות בקצה האחר של סקלה המעריכה שיטות שיתוף לפי יכולותיהן לחשוף ידע מקומי ולהטמיעו בתוצרי תכנון.

מוצעים מספר אבי טיפוס נוספים של שיטות שיתוף – "חד-צדדית משופרת", "רשתית" ו"רדיקלית", אשר ניתנים לתיאור כדלהלן: השיטה החד צדדית המשופרת משכללת את השיטה החד צדדית לשיתוף; השיטה הרשתית לשיתוף זונחת את הכלים החד-צדדיים ובמקומם מאמצת פרוצדורות קולבורטיביות מבוססות רשת חברתית דליברטיבית; והשיטה הרדיקלית מעודדת תושבים ליזום ולהניע תהליכי שיתוף קולבורטיביים.

כל אחת מהשיטות המוצעות ניתנת למיקום על גבי הסקלה בתווך בין השיטה החד-צדדית לבין השיטה הקולבורטיבית בהתאמה, כך שככל שהשיטה מבוססת יותר על פרוצדורות וכלים קולבורטיביים לשיתוף הציבור היא תמוקם קרוב יותר לקצה הקולבורטיבי ורחוק מהקצה החד-צדדי של הסקלה, כך שיעילותה בחשיפה של ידע מקומי והטמעתו בתוצרי תכנון תגדל.

כלומר, קיבלנו סקלה אשר ניתן לכנותה "סקלת הידע המקומי", אשר מדרגת את שיטות שיתוף הציבור השונות בהתאם ליכולותיהן לחשוף ידע מקומי ולהטמיעו בתוצרים סטטוטוריים, כאשר השיטה החד צדדית היא בעלת היכולת הנמוכה ביותר, ולאחריה שלוש

השיטות המוצעות בסדר עולה – החד צדדית המשופרת, הרשתית והרדיקלית – עד לשיטה הקולבורטיבית, לה היכולת הגבוהה ביותר.

בהתאם לסקלה, ככל ששיטה נתונה הנה פחות חד צדדית ויותר קולבורטיבית, כך יותר כוח ושליטה מואצלים לתושבים; הידע המקומי מוטמע טוב יותר בתוצרי תכנון; ההתאמה בין הידע המקומי לתוצרי תכנון טובה יותר; והפער האינהרנטי בין הידע המקומי לתכנון סטטוטורי קטן.